

Érdekességek az egyes hangszerekről

Fuvola: a fuviolát fúvástechnikája, zenekarbeli szerepe alapján a fafúvós hangszerek közé sorolják annak ellenére, hogy napjainkban már leggyakrabban fémből készül. Hangképzés szempontjából a legegyszerűbb hangszerek egyike, valódi fúvókája nincs is. A különböző hangmagasságokat hanglyukakkal, billentyűzet segítségével lehet képezni.

Üstdob: membranofon hangszer, a szimfonikus zenekarok legfontosabb ütőhangszere. Gömbölyű formájú, fémből készült üstszerű testre feszített membránja feszítőszerkezettel hangolható. Legtöbbször kettesével vagy többedmagával, különböző méretben és különböző hangokra hangolva, speciális üstdobverőkkel megütve használják.

A több európai nyelvben, a magyarban is az üstdobra gyakran használt timpano, timpani szó olasz eredetű, a többesszámú timpani a hangszer páros mivoltára utal. Az olasz szó a latin tympanum közvetítésével a görög τύμπανον szóból ered, ami az ókorban egy kultikus dobféleséget jelölt. A középkorban még arab hangszernevekből származó elnevezései voltak, az arab atbal szóból eredeztethető a spanyol atabal, az ófrancia atabale, majd valószínűleg a két – arab és latin – szó keresztezéséből jött a ma is használatos francia timbale(s) és spanyol timbal(es). angol: timpani vagy kettle drums, német: Pauken

Zongora: A „zongora” szót Barczafalvi Szabó Dávidnak köszönhetjük, aki a nyelvújítás korában számtalan új magyar szót gondolt ki. Nem vette át az idegen nyelvekből az effajta hangszerek megjelölésére használt szót, hanem újat hozott létre. A zeneszerszám hangzásából indult ki, és a zeng, zsong szóból (esetleg a zong, zonog tájszóból), valamint feltehetően az „orgona” szó együttes hangzása alapján faragta a zongora szót (lásd még szóösszerántás). Ez a szó is, mint minden újítás, lassan ment át a közhasználatba.

Triangulum: eredete ismeretlen, a késő középkortól fordul elő hangszerábrázolásokon. A triangulum csak látszólag egyszerűen kezelhető hangszer, átható hangja miatt használata nagy pontosságot, dinamikai érzéket követel meg.

Nagybőgő: a vonós hangszerek közé soroljuk, melyek között a nagybőgő a legmélyebb, négy, a hegedűcsalád többi tagjától eltérően kvart távolságra hangolt húrral. Közeli rokonai a hegedű, a brácsa (mélyhegedű) és a cselló (kisbőgő). Érdekesség, hogy a kottáját basszuskulcsban írják, úgy, hogy a leírt hangokat egy oktávval lejjebb kell értelmezni, hogy elkerüljék a túlságosan sok pótvonal használatát.

Klarinét: egyszerű nádnyelves fúvókával működő fúvós hangszer (a fúvó részbe egy kicsi nádlapot kell elhelyezni). A szimfonikus és fúvós zenekarok, a dzsessz, klezmer és cigányzenei együttesek fontos hangszere. Hangterjedelme az összes fúvós hangszer között a legnagyobb, közel négy oktáv.

Fagott: a fagott a nádnyelves hangszerek családjába tartozik, kettős nádnyelves fúvókával megszólaltatott fúvós hangszer, az oboa hangszercsalád basszus tagjának is tekinthető. A fagott legkorábbi változata, a dulcián 1550–1700 között még egy darabból volt elkészítve, kifúrva. A barokk korban kezdték a mai, négyrészes formában építeni, 3–4 billentyűvel.

18. század második felétől kezdett szaporodni a billentyűk száma, míg elérte a ma jellemző 22-t (Buffet, francia) vagy 24-et (Heckel, német).

Güiro: kiejtése kb. „guíro” dörzsöléssel, kaparással megszólaltatott latin-amerikai idiofon (rezgésen alapuló hangot adó) hangszer. Lopótkéből, fából, vastag nádból, néha fémből készült hosszúkás,

üreges test, amelyen keresztben sűrűn párhuzamos bemélyedések, rovátkák futnak. Fából készült pálcát, néha fésűszerű eszközt húznak ezeken végig, ez recsenő, kerregő, surrogó hangokat ad.

Indián eredetű hangszer, elsősorban Kuba, a Dominikai Köztársaság és Puerto Rico népzenejében, populáris zenéjében használatos. A komolyzenében először Igor Stravinsky *Le Sacre du Printemps*-jában bukkant fel, később Varèse, Chávez, Stockhausen és Berio műveiben is szerepelt.

A güiro szó a karibi taíno indiánok nyelvéből származik.

Tuba: rézfúvós hangszerek közül a legmélyebb hangú, a modern szimfonikus zenekarok egyik legfrissebb tagja. A 19. század közepén jelent meg jelenlegi formájában, bár már az ókori Római Birodalomban is létezett egy tuba nevű hangszer. Három-hat szelepe van, növekvő keresztmetszetű furattal rendelkezik. A tuba feladata a szimfonikus zenekarokban általában a rézfúvós basszus hang biztosítása, annak ellenére, hogy a hangszer sokoldalúsága a vonósok és a fafúvósok megerősítésére és szólókra is alkalmassá tenné.

Csörgődob: Az egész világon elterjedt, valószínűsíthetően afro-indiai származású kézidob, amit megkülönböztetünk a nyelvek nélküli keretdoboktól építésben, kezelési módban, szakrális, tánciskereti funkcióban. Európában az 1400-as évektől szobrokon, képeken, s a leírásokban találkozunk a basque de tambourin, vagy rézlemezes, nyelvés tamburin nevű csörgődobbal. A csörgődob elsősorban operazenei táncos jeleneteiben, majd a spanyol népzenei életre hívó spanyol és francia szerzők zenéjében tűnik fel a XIX–XX. században Berlioz, Ravel, de Falla, Milhaud muzikájában. (kagylókürt.hu)

Cintányér: A cintányéroknak sok fajtája van, dobfelszerelés részei, nagyzenekari összeütős és állványos formában is használják. Mind vékony, réz- vagy más fémötvözetből készült, kerek, közepen lyukas tányérok, melyeket átmérőjük és súlyuk alapján osztályoznak, mivel nincs meghatározott hangmagasságuk. (pl. a nagyobb tányérok általában hangosabbak és hosszabb a lecsengésük, a nehezebb, vastagabb tányérok hangosabbak, hangjuk élesebb, intenzívebb, jobban reagálnak az ütésre.)

A nagyzenekari cintányért elsősorban hangsúlyozásra használják, az örület, a harag vagy akár a szenvedély kifejezésére. A cintányért üthetik dobverővel, puha verővel, vagy használhatják összeütős cintányérként. Az összeütős cintányért párban használják. Mindkét cintányérhoz egy bőrszík csatlakozik, melyeknél fogva az ütős összeütheti a tányérokat. Ezért nevezik ezt a fajtát „összeütős” cintányérnak. Ennek ellenére többféle játékmód is ismeretes; a cintányérok összedörzsölésével, hirtelen összeütésével, egymáson való végighúzásával, a hang tompításával rengeteg hanghatás elérhető. A katonazenekarok szintén használják az összeütős cintányért, a cintányéros általában a nagydobbal azonos szólamot játszik. Így a nagyon magas és a nagyon mély hang együttese hatásosan adja meg a zene ritmusát vagy jelöli ki a hangsúlyokat (mondjuk klasszikus darabokban, operákban).

Cselló: A cselló (gordonka, kisbőgő) egy nagy hangterjedelmű, basszus fekvésű vonós hangszer, és hasonlóan a hangszercsaládja többi tagjához – vagyis a hegedűhöz, a brácsához és a nagybőgőhöz – hasonlóan ez a hangszer is négy húrral rendelkezik, melyek kvint távolságra vannak egymástól. A hangszeri játék közben a földre kell támasztani és ülve játszani rajta, így a csellistának bal kezével nem kell tartania a hangszerét, szabadabban mozoghat a hangszer fogólapján. Bár nagyobb távolságokat kell bejárnia a bal kéznek, mint mondjuk a hegedűnél, ez a cselló sajátos játéktechnikájával nem okoz nagyobb problémát. A cselló mély hangjai kitűnően betöltik a zenekari basszusszólam funkcióját. A magas regisztere pedig képessé teszi vezető dallamok játszására is. A cselló a hegedű után a legdallamosabb vonós hangszer, amelynek hangja a legközelebb áll az emberi hanghoz.

A cselló név az olasz violoncello (= kis violone) kifejezésből jön, ami utal a származására is: a hangszer régen basszushegedűnek hívták (*basso di viola da braccio*), később a hegedű *violoncino* becézését kapta a hangszer. A magyar név egyébként téves; a cello egyszerűen

csak a kicsinyítőképző a szóból. Az eredeti magyar neve a kisbőgő, míg a gordonka a cigány nyelvből került át a magyarba. Manapság az előbbit szinte soha, az utóbbit viszont nagyon gyakran használjuk.

Harsona: A harsona, más néven pozan, pozaun vagy puzón (a latin buccina szóból) a tölcséres fúvókájú, más néven rézfúvós hangszerek közé tartozik. Hangfekvése a trombita és a tuba között van. Jellegetes vonása az U alakú mozgatható csőszakasz, a tolócső (más néven cűg), amellyel a hangszer csőrezonátorának hosszát, tehát hangmagasságát lehet változtatni. A harsona a tolótrombitából alakulhatott ki a 15. század folyamán, A 16. században már teljes hangszercsaláddá fejlődött, szoprán, alt, tenor, kvart- és kvintbasszus, kontrabasszus változatban épült.

Maracas v. rumbatök: párosával használt, rázással megszólaltatott hangszer. Hagyományosan fanyéllal ellátott kisméretű, ovális formájú kiszáritott lopótökből készül, melynek üreges belsejébe magvakat, apró kavicsokat tesznek, ezek koccanásai adják éles, magas hangját. Készülhet még egyéb szárított termésemből, fából, kemény bőrből, műanyagból.

Indián eredetű, a latin-amerikai táncok divathulláma révén vált közismert, elsősorban a szórakoztatózenében kedvelt hangszerré. A komolyzenébe Varèse és Milhaud vezette be, azóta e műfajban is sokat szerepel.

Maracason játszani csak látszólag egyszerű, valójában nagy kézügyességet, sok gyakorlást igényel. Határozott, rövid hangokból álló, pontos ritmusokat csak a két kéz összehangolt, jól begyakorolt mozgásával lehet elérni, felhasználva a magoknak a hangszer üregének két szemben álló falán való ide-oda csapódását. Szapora rázással tremoló jellegű hangot kapunk, körkörösén lóbáló mozgással halk, folyamatos surrogást. A hagyományos latin-amerikai zene különböző stílusában magas, semleges hangjával rendszerint a dobfelszerelés cintányérjainak szerepét tölti be.

Marimba: A marimba egy afrikai eredetű ütő-dallamhangszer, az idiofon hangszerek csoportjába tartozik, a xilofon egy fajtája. Keretre erősített, keményfából készült, hangolt lapokból áll, melyeket gumifejű, pálca alakú verőkkel szólaltatnak meg. Minden hanglapja alatt rezonátorcső van.

Eredete vitatott, a legelfogadottabb elképzelés szerint elődje az afrikai balafon, amely a 16-17. században, a rabszolga-kereskedelem következtében terjedhetett el Közép-Amerikában, azon belül is elsősorban Guatemalában és Mexikóban. A 20. században, az USA-ban fejlesztették ki a mai koncertmarimbát, amelyet marimbazenekarokban és szimfonikus nagyzenekarokban is alkalmaznak. Ma a vibrafon mellett a legfontosabb dallamjátzó ütőhangszer.

Hárfa: A hárfa az egyik legősibb hangszer, Afrikától Ázsián át egészen Észak-Európáig már az ókorban ismerték, legfontosabb húros hangszer a líra mellett. A hárfát vagy az egyik, vagy mindkét kéz ujjaiával pengetik, jellegzetessége, hogy húrozatának síkja merőleges a húrok rezgését hangként kisugárzó hangszertetőre (ellentétben más húros hangszerrel, pl. hegedű vagy gitár, ahol párhuzamos). A húrok a hangolásuknak megfelelően különböző hosszúságúak, emiatt a hárfák körvonala gyakran háromszöghöz hasonló. Felépítése alapján a hárfa lehet ívhárfa vagy szöghárfa, ha oszlopa is van, kerethárfa. Dávid király és Orpheusz attribútuma.

Chimes, csőharangok, hangsor: fémből készült ütőhangszer, melynek hangja a harangjátékra, illetve a templomharangra hasonlít és célja, hogy megsokszorozza a zeneművön belül azok hangját. 30-38 mm hosszúak a csövek és a hangjuk a csövek hosszától függ. A hangsor az 1860-as 70-es években Párizsban jelent meg. John Harrington még bronzból készítette. Valószínűleg Arthur Sullivan volt az első zeneszerző, aki bevette a zenekari hangszerek közé 1886-ban.

Csőharangokat templomi harangok pótlékeként Giuseppe Verdi használta operáiban, A trubadúr (Il trovatore - 1853) és Az álarcosbál (Un ballo in maschera - 1859), valamint Giacomo Puccini a Tosca-ban (1900).

Van olyan templom, ahol a klasszikus harang helyett használják, például a koppenhágai Szt. Albán Anglikán Templom. Álló nagy ingaóránál is sokszor csőharangot használnak a mélyebb, jól hallható hangja miatt.

Kürt: A mai zenekari kürt őséneke tekinthető hangszert a 17. században Franciaországban kezdték építeni cor de chasse, vadászkürt néven. (Az angol neve pont ezért french horn, tükörfordításban franci kürt.) A kürt a tölcséres fúvókájú, más néven rézfúvós hangszerek családjába tartozik. Kör alakban meghajlított, hosszú, vékony csőből és hirtelen kiszélesedő tölcsérből áll.

A vadászkürtből alakult ki, viszont a modern kürt szelepekkel van ellátva. A szimfonikus és a fúvószenekarok fontos tagja, a fúvósötösben is szerepet kap.

Hegedű: A hegedű a vonós hangszerek hegedűcsaládjának legmagasabb hangolású, méretre legkisebb tagja, 4 darab (kvint távolságra hangolt) húrral. A csoportba tartozik még a mélyhegedű, vagy közismertebb nevén brácsa, a cselló (más néven gordonka) és a nagybőgő (másként gordon).

Az egyik legösszetettebb építési szakértelmet igénylő hangszer lett, gondos készítési és játéktechnikai bánásmód kombinációja a többi húros hangszert meghaladó virtuozitást, valamint széles skálán változtatható dinamikai előadást is megengedő teljesítményt eredményez. A vonósok közül talán a legnépszerűbb, de mindenképpen a leggyakrabban előforduló és legkeresettebb hangszer.

A hegedű szavunk lehetséges, hogy „hej” (hejgetős) indulatszavunkból származik; ebben a formában csak a 16-17. századtól használják, addig a „hegedűs” szó leginkább énekmondót jelentett. Erdélyben a hegedűt mozsika vagy muzsika, a csángóknál pedig cinige néven ismerték. Az olasz neve, a violino tulajdonképpen „kis violát” (azaz brácsácskát) jelent.

A vonós hangszerek valamikor a 8-9. század környékén alakulhattak ki Belső-Ázsiában, a 10-11. század folyamán arab átvétellel, a mozarab spanyol és bizánci kultúrákban közel egy időben terjedhettek el. Korai formájában a 11-12. századi nyugat-európai ábrázolásokon jellemző, a ma is ismert hegedű először Észak-Itáliában bukkant fel a 16. század közepén.

Karmester szerepe:

A karmester előadóművész; a nagyobb zenei együttesek vezetője, mind a próbákon, mind az előadásokon. A zenekar összjátékát kézmozdulatok jelrendszere segítségével irányítja. A mai karmesterség a 19. század folyamán alakult ki. A vezénylés a két kéz egymást kiegészítő, közös munkája: a jobb kézben van a pálcá, ez határozza meg a tempót és ritmus alapkarakterét, metrumát. A bal kéz rajzolja meg a zenei vonalakat, a dallamíveket, a játék intenzitást, jelzi a belépés pillanatát, a fokozást, erősítést, halkítást, gyengítést. A pálcá szerepe elsősorban az, hogy a kéz mozdulatait világossá tegye és megnövelje.

Előzményének tekinthetjük az énekmesterek, karvezetők (kapellmeisterek) tempót diktáló kézjelzéseit (15–16. század), vagy a későbbi századokban a zenekarvezetők munkáját, akik leggyakrabban valamilyen billentyűs hangszer (csembaló, orgona, zongora) mellől, vagy első hegedűsként irányítottak (17–18. század). Nevezetes dátuma a karmesterek történetének 1820, amikor Louis Spohr pálcát vett kezébe – ez egyébként egy hegedű vonója volt – és azzal „ütötte” a taktust. A következő években rendkívül gyorsan fejlődött ez a szakma. Az, hogy szükség van egy olyan emberre, aki kizárólag a zenekar irányításával foglalkozik, (azaz nem valamilyen hangszer mellől tartja egyben az előadást) több tényező együttes megjelenésének köszönhető:

- A zenekarok létszáma megnőtt, az ekkoriban komponált zenekari művek – melyek elsősorban Ludwig van Beethoven szimfóniáinak példáját követték – bonyolultabbá, összetettebbé váltak.
- Az Európa-szerte utazó virtuózok, mint Niccolò Paganini vagy Liszt Ferenc, igen magas művészi és technikai színvonalon muzsikáltak, mely a közönség részéről olyan elvárást teremtett, melynek megfelelni a régi együttes muzsikálási hagyomány szellemében már nem lehetett.
- A közönség azt is elvárta, hogy egy-egy koncert köthető legyen egy személyhez, akit dicsérni vagy szidni lehetett. Igen sokáig a karmesterek egyben zeneszerzők is voltak: Felix Mendelssohn, Hector Berlioz, Richard Wagner. Utóbbi kettő írásban is kifejtette vezényléssel kapcsolatos elképzeléseit.

- Jelentős volt Liszt Ferenc karmesteri működése is. Fokozatosan vált a vezénylés önálló zeneművészeti alkotó tevékenységgé. A 19. század végén vezénylő karmesterek már nagyon hasonlóak voltak mai kollégáikhoz.

(Fő forrás: wikipedia)